

Politiska partier i skolan

VAD GÄLLER?

Sveriges
Kommuner
och Landsting

Förord

Skolan har skyldighet att ge eleverna en bred bild av det politiska systemet i Sverige, vilka partier som finns och vad de står för. Att bjuda in partier till undervisningen och till skolan är en bra metod för att ge en mångfacetterad bild av hur demokratin och vårt politiska system fungerar.

Men hur ska man göra när extrema och främlingsfientliga partier vill komma in i skolan och sprida sitt budskap? Det kan handla om partier, som i sina program kränker människors rättigheter eller ifrågasätter alla människors lika värde. Skolan hamnar här i ett dilemma mellan den grundlagsskyddade åsikts- och yttrandefriheten och skolans värdegrund samt kravet på att skydda elever och personal mot exempelvis kränkningar.

Sveriges Kommuner och Landsting har tidigare i skriften *Ska främlingsfientliga partier få komma in i skolan?* diskuterat hur skolan kan agera i dessa fall. Sedan år 2006 då skriften gavs ut har det kommit nya uttalanden från Justitieombudsmannen (JO) och Justitiekanslern (JK) som motiverar en genomgång av det aktuella rättsliga läget. Vi har också fått en ny skollag och nya läroplaner.

Vi hoppas att denna skrift ska underlätta skolornas förutsättningar att hantera dessa frågor. Det finns även mer information om val på SKL webbsida www.skl.se/val.

Skriften har tagits fram av J. Henrik Bergström, Avdelningen för Lärande och Arbetsmarknad, Irene Reuterfors-Mattsson, Avdelningen för Juridik och Björn Kullander samt Lotta Liedberg, Avdelningen för Ekonomi och styrning.

Stockholm i maj 2009/reviderad mars 2010/reviderad mars 2014

Per-Arne Andersson
Direktör/Avdelningschef
Avdelningen för Lärande och Arbetsmarknad

Germund Persson
Direktör/Avdelningschef
Avdelningen för Juridik

Skolans demokratiuppdrag

Skolan har till uppdrag att ge en bred bild av det politiska systemet och dess innehåll. Skolan har också uppgiften att ”förmedla och hos eleverna förankra de grundläggande värden som vårt samhällsliv vilar på” (SKOLFS 2010:37, avsnitt 1 och SKOLFS 2011:144, avsnitt 1), vilket utgör en del av det vi till vardags kallar för skolans värdegrund.

I läroplanen finns mål som anger att varje elev ska respektera andra människors egenvärde, ta avstånd från att människor utsätts för kränkande behandling och kunna leva sig in i andra människors situation. Alla som arbetar på skolan ska enligt läroplanen aktivt motverka trakasserier och förtryck av individer eller grupper och visa respekt för individen utifrån ett demokratiskt förhållningssätt.

Det här är mål som det stora flertalet ställer sig bakom. Det kan dock finnas situationer där målen krockar. När skolan öppnar upp för politiska partier riskerar man samtidigt att vissa partier sprider budskap som står i strid med skolans värdegrund och som kan uppfattas som kränkande.

Politiska partier i skolan

Frågan om att bjuda in politiska partier till skolan och till undervisningen blir särskilt aktuell inför allmänna val. Det finns många fördelar med att göra det. I läroplanerna framgår att skolan har i uppdrag att överföra grundläggande värden och främja elevernas lärande för att därigenom förbereda dem för att leva, arbeta och verka i samhället (SKOLFS 2010:37, avsnitt 1 och SKOLFS 2011:44, avsnitt 1). Ett sätt att ge dem kunskap om det politiska systemet och dess förutsättningar är att låta förtroendevalda och andra partiföreträdare komma och berätta om sina tankar och erfarenheter.

Genom politisk debatt ges eleverna en bild av vad olika partier står för, men också att människor tycker olika och att det är okej. Debatten eller samtalet blir dessutom en illustration av att det i många frågor inte finns något rätt eller fel eller en allmängiltig sanning att förlita sig på. Att visa eleverna att människor i deras egen, deras föräldrars eller deras far- och morföräldrars ålder har valt att aktivt ta del i samhället och engagera sig politiskt kan skapa en intuitiv förståelse för hur samhället fungerar.

Partiers medverkan kan synliggöra att politiker både har möjligheter och begränsningar i sitt uppdrag och vilka avvägningar mellan olika intressen och dilemman som föregår politiska beslut. Men också att det bakom varje beslut finns människor, inte bara en anonym byråkrati. Att låta partier komma till skolan och själva presentera sitt budskap blir således ett viktigt komplement i undervisningen.

Men det finns även en annan sida av myntet. När man tillåter politiska partier att verka i skolan och låter dem tala för sig själva kan även partier som står för extrema åsikter få en plattform för att sprida sina ideal trots att dessa strider mot den gemensamma värdegrunden. Många elever och lärare kan känna sig kränkta, något rektor har skyldighet att förhindra (Diskrimineringslagen, SFS 2008:567 och 6 kap. Skollagen). Det kan bli både skräpigt och stökigt på skolan och störande för undervisningen och andra aktiviteter. Det är också svårt att dra en gräns om det är många aktörer från det omkringliggande samhället som vill in i skolan.

Grundlagsbestämmelser om yttrandefrihet och tryckfrihet

I 2 kap 1 § regeringsformen (RF) finns bestämmelser om grundläggande fri- och rättigheter. Där sägs bland annat att ”varje medborgare är gentemot det allmänna tillförsäkrad yttrandefrihet: frihet att i tal, skrift eller bild eller på annat sätt meddela upplysningar samt uttrycka tankar, åsikter och känslor”.

Beträffande tryckfriheten ges särskilda grundlagsföreskrifter i 1 kap. 2 § tryckfrihetsförordningen (TF). Där sägs att en myndighet inte på grund av en skrifts innehåll får hindra dess spridning bland allmänheten genom åtgärd som saknar stöd i TF.

En skola är inte en allmän plats

En skola är inte en allmän plats. Yttrandefriheten enligt regeringsformen innefattar därför inte någon rätt för medborgare eller partier att få tillträde till en skola för att där sprida ett budskap. Samma sak gäller för rätten som garanteras i TF att sprida skrifter. Skolan kan dock ge tillstånd för exempelvis ett parti att sprida information eller tryckta skrifter i skolan, som att anordna bokbord eller dela ut tryckta flygblad (se nedan). Om skolan har medgett tillträde till skolan gäller grundlagarnas regler om yttrande- och tryckfrihet.

Alla partier ska behandlas lika

När skolan tar ställning till om ett politiskt parti ska få rätt att komma in i skolan måste skolledningen beakta bestämmelsen i 1 kap. 9 § regeringsformen (RF) som säger att myndigheter i sin verksamhet ska beakta allas likhet inför lagen samt iaktta saktighet och opartiskhet.

Om skolan tillåter att politiska partier får komma till skolan så ska alla partier behandlas på ett objektivt sätt. JO har i ett antal beslut prövat frågan och har sagt att en skola brister i allsidighet och saktighet om man är beredd att medge en organisation tillträde men inte en annan. Skolan får inte utesluta partier på grundval av de politiska åsikter som de förväntas föra fram, inte ens om dessa åsikter misstänks eller förväntas strida mot skolans värdegrund.

Objektivitetsprincipen gäller även om skolledningen tillåter anordnande av bokbord och utdelning av politiska flygblad på skolan. Sådana aktiviteter innebär spridning av tryckta skrifter och omfattas av tryckfrihetsförordningens reglering. Ett avslag på en ansökan om att få sprida en tryckt skrift i skolan får inte grundas på innehållet i skriften.

Begränsat tillträde av praktiska skäl

Kravet på allsidighet innebär dock inte att alla partier måste tillåtas att sprida information samtidigt. En begränsning av antalet partier som inbjuds till skolan skall dock göras på objektiv grund, exempelvis av praktiska skäl. Ordningsskäl kan motivera att politisk information begränsas eller styrs av skolan i tid, rum och-form.

När kan ordningsskäl åberopas?

Skolledningen har en skyldighet att upprätthålla ordningen i skolan. Under vissa förhållanden kan därför allmänna ordningsskäl motivera att politiska partier nekas tillträde till en skola eller att deras möjligheter att sprida information på skolan begränsas. För detta krävs dock, enligt JO, att de negativa konsekvenserna som tillträdet kan antas få för ordningen är tydligt påvisbara.

Tryckfrihetsförordningen förbjuder inte åtgärder för att hindra spridningen av en tryckt skrift som är påkallade av ren hänsyn till ordningen. En skola kan därför inskränka rätten att sprida tryckta skrifter i skolan efter en bedömning som är strikt baserad på att spridningen inte är förenlig med ordningen på skolan

Begreppet ordning kan ha ett något vidare innehåll inom skolor än på andra ställen. Men objektivitetsprincipen måste iakttas. Ordningsskäl får inte användas som svepskäl för att utesluta ett parti på grundval av de åsikter som partiet förväntas föra fram. Enligt JO och JK kan inte heller lagstiftningen kring förbud mot kränkande behandling av elever åberopas för att kringgå grundlagen. Det är alltså inte tillräckligt att enskilda elever säger att de känner sig kränkta om ett särskilt parti kommer till skolan. Om skolan åberopar ordningsskäl för att vägra ett parti att sprida politisk information i skolan får det således inte ha samband med de åsikter som partiet förväntas föra fram.

Om skolans egna elever stör ordningen?

Skolledningen har inte rätt att neka ett parti tillträde därför att skolans egna elever exempelvis hotar med protestaktioner. Farhågor för att de egna eleverna skulle störa ordningen på grund av deras inställning till innehållet i ett politiskt budskap kan alltså inte åberopas som skäl för att vägra ett visst parti möjlighet att sprida politisk information. Sådana risker för ordningsstörningar ger inte skolledningen rätt att särbehandla ett visst parti i förhållande till andra partier.

Om skolledningen har anledning att anta att eleverna allvarligt skulle störa en planerad aktivitet får istället arrangemanget ställas in (JO:s beslut 2007-10-26 dnr 4192-2006). Samma gäller vid spridning av tryckta skrifter. Det är inte acceptabelt att utestänga ett visst parti som begär att få komma till skolan för att sprida skrifter om ordningen inte förväntas störas av partiet utan av skolans egna elever och på grund av partiets budskap (JK:s beslut 2008-04-24 dnr 8527-07-22).

Alla, några eller inga?

Inför ett val är det vanligt att skolan – som del av undervisningen - bjuder in politiska partier att delta i debatter eller utfrågningar. En skola kan då av praktiska skäl behöva begränsa antalet politiska partier som den på eget initiativ bjuder in för att på detta sätt lämna politisk information i skolan. Det har inte ansetts strida mot lag under förutsättning att urvalet görs objektivt och inte innebär att övriga organisationer utesluts från att i en eller annan form delta i verksamheten (se Regeringsrättens årsbok 1981 ref. 2:26 nr I och II).

I det första fallet hade en skolstyrelse antagit principer för deltagande i skolvalet samt medverkan i skolans undervisning i samhällsfrågor som innebar att inbjudan borde ställas till de politiska ungdomsförbund vilkas moderorganisationer fanns företrädade i kommun- eller landstingsfullmäktige. Därefter anmälde ett ungdomsförbund vars moderorganisation inte var representerat i fullmäktige intresse av att delta i skolans information inför skolvalet men nekades detta med hänsyn till riktlinjerna. Beslutet överklagades till Regeringsrätten som uttalade att antalet organisationer som kan komma ifråga för information i skolorna är betydande. Därför är det ofrånkomligt att skolans intresse i första hand inriktas mot de större och mer kända organisationerna och att planeringen av informationen i skolan bedrivs i samverkan med dessa. Regeringsrätten menade att en sådan ordning är objektiv förutsatt att den inte innebär att övriga organisationer utesluts från att i en eller annan form delta i verksamheten om de anmäler intresse för det.

I det andra fallet hade skolstyrelsen beslutat att endast de partier som var representerade i riksdagen eller i kommunens fullmäktige skulle inbjudas att bedriva politisk information i skolorna. Skäl för begränsningen av deltagande partier var att skolan inte kunde ställa tid till förfogande för information från samtliga partier. Regeringsrätten fann att det av praktiska skäl var påkallat att begränsa antalet politiska partier som inbjöds att lämna politisk information i skolan och att beslutet därför innefattade en begränsning på objektiv grund.

JO har i ett senare beslut som gällde politiska partiers medverkan i skolor inför val till EU-parlamentet (JO:s beslut den 31 januari 1996, dnr 3404-1995) uttalat att dessa principer alltså gäller.

När det gäller partiers medverkan i undervisningen kan således även praktiska förhållanden vägas in. Skolan kan av utrymmesskäl behöva begränsa antalet politiska partier som den på eget initiativ bjuder in för att lämna information i skolan. Detta har inte ansetts strida mot lag under förutsättning att urvalet görs objektivt och inte innebär att övriga organisationer utesluts från att i en eller annan form delta i verksamheten. Skolan kan exempelvis begränsa sin inbjudan till att endast avse partier i riksdagen, under förutsättning att även andra partier har möjlighet att delta om de anmäler intresse för detta.

En tillåten men olycklig lösning: Alla partier nekas tillträde

JK säger i ovan nämnda beslut 2008-04-24 att de avvägningar som en skolledning ställs inför kan vara svåra att hantera. Ett möjligt sätt att undkomma problematiken är enligt JK att konsekvent och oberoende av exempelvis ordningsstörningar neka alla politiska partier tillträde till en skola, oavsett vilka åsikter som de förespråkar. En sådan ordning skulle ur ett grundlagsperspektiv vara principiellt oantastlig. Samtidigt är JK medveten om de krav som enligt skolförfattningarna ställs på skolan att samverka med omvärlden och uppmuntra att olika åsikter, problem och värderingar lyfts fram.

Ett värdefullt inslag i undervisningen och i skolans samhällsorienterande verksamhet kan då vara samverkan med olika politiska partier. Det kan emellertid, enligt JK, inte nog understrykas att detta måste ske med fullt beaktande av grundlagarna. Vi vill understryka betydelsen av att skolan inte väljer att utestänga alla politiska partier för att slippa partier med budskap som kan strida mot skolans värdegrund. (jämför med avsnittet på sidan 2 om Politiska partier i skolan). De lyckas därmed indirekt att förhindra politisk debatt där alla partier kommer till tals och där deras egna argument skulle kunna diskuteras och bemötas.

Skolans ansvar

Skolan har ansvar att aktivt värna och försvara de värden och normer som finns fastlagda i skolförfattningarna. Framförs åsikter som strider mot dessa är skolan skyldig att se till att sådana åsikter inte får stå oemotsagda. Skolan måste alltså vara beredd att försvara skolans allmänna värdegrund oavsett om denna ifrågasätts eller angrips i en debatt, vid medverkan i undervisningen eller vid bokbord genom skrifter eller flygblad.

Det är för övrigt naturligt att de budskap, åsikter och argument som alla politiska partier framför vid sin medverkan i skolan, kritiskt granskas och diskuteras. Detta ligger helt i linje med skolans ansvar för saktighet och allsidighet. Däremot kan inte skolan eller skolans personal ställas till ansvar för innehållet i det som sägs eller som sprids som skrifter i skolan.

Om det förekommer olagligheter, oavsett av vilket slag, ska skolan överväga polisanmälan. För att bedöma om en anmälan ska göras bör skolan samråda med kommunens jurist och med polisen. Det är viktigt att skolan har beredskap för att hantera den situation som kan uppkomma och förbereder sig väl. Det är en styrka om såväl elever som personal och ledning deltar i förberedelsearbetet. Det kan dessutom finnas skäl att i ett tidigt skede informera elever och personal på skolan om hur upplägget ser ut och att då ta upp principfrågor kopplade till politiska partiers närvaro i skolan. En sådan information kan bidra till att minska den frustration som annars kan uppstå inför budskap som står i strid med skolans värdegrund.

Slutord

Vi vet att många är frågande inför en rättspraxis som innebär att extrema partier kan ges tillträde till skolan och framföra uppfattningar som strider mot demokratin och skolans värdegrund. Det är inte heller lätt att hålla grundlagens ideal levande när man konfronteras med extrema yttringar i skolans vardag.

Denna rättspraxis bygger på synen att demokratins värderingar bäst försvaras i öppen debatt och med demokratiska medel. Det är viktigt att se att grundlagarna utgör den moraliska basen för vårt samhälle. Det finns alltför många exempel både från historien och från vår samtid på att situationer när man varit beredd att frångå rätten till åsikts- och yttrandefrihet, visat sig vara steg på vägen mot åsiktsförtryck och diktatur.

Sammanfattning

- Skolan är ingen allmän plats. Skolledningen avgör om politiska partier ska få komma till skolan för att sprida sitt budskap.
- Om skolledningen beslutar att partier ska få tillträde till skolan så måste detta gälla alla partier.
- Beslut om att vägra ett parti tillträde kan inte baseras på partiets åsikter eller innehållet i dess budskap, även om dessa står i strid med skolans värdegrund.
- Skolan får neka partier tillträde av praktiska skäl och påvisbara ordningsskäl. Beslutet måste i så fall kunna motiveras.
- Skolan får inte neka partier tillträde av ordningsskäl om det är skolans elever som stör ordningen.
- När skolan bjuder in partier till skolan för att medverka i undervisningen kan man av sakliga skäl begränsa den krets som får inbjudan till ett mindre antal partier, exempelvis de som är representerade i fullmäktige eller riksdagen.
- Samma sak gäller när skolan bjuder in partier till skolan för att medverka i politiska debatter eller dylikt. Men om ett parti som inte blivit inbjuden hör av sig och vill komma till skolan ska skolan erbjuda partiet en möjlighet att komma till skolan vid en annan tidpunkt eller att delta i annan form.
- Skolan har ett ansvar för att budskap som strider mot skolans värdegrund inte står oemotsagda.
- Det vore olyckligt om önskemål från extrema partier att få komma till skolan skulle leda till en generellt restriktiv inställning till att låta politiska partier och deras ungdomsförbund verka i skolan och medverka i undervisningen. Demokratins värdegrund försvaras bäst genom öppen debatt och diskussion. När partier och förtroendevalda ges möjlighet att komma till skolan och elever själva kan se, höra och samtala med politiskt aktiva så kan elevernas intresse för samhällsfrågor och politik öka.

Förslag på handlingsplan

1. Beslut om att bjuda in politiska partier. Skolans värdegrundsuppdrag, där demokrati är en del, är betydelsefullt och skolledningen bör därför, trots möjligheten att neka alla partier tillträde, fatta ett principbeslut att politiska partier är välkomna till skolan för att till exempel delta i debatter eller utfrågningar.

För att ytterligare betona vikten av att partierna bör välkomnas till skolorna kan kommunernas utbildningsnämnd eller utbildningsförvaltning rekommendera skolorna att bjuda in partier, enligt gällande lagstiftning.

2. Information. Genom att informera skolans personal och elever om beslutade riktlinjer och ställningstaganden skapas bättre förutsättningar för att arrangemangen faller väl ut. Likaså kan elever och personal involveras i att arrangera skolans aktiviteter.

3. Strategi på skolan. För att politiska partiers medverkan i skolan ska bli så givande som möjligt bör den enskilda skolan planera och sätta upp regler för hur det ska ske. Det ger skolans ledning med personal bättre förutsättningar att styra och ta ansvar för att det blir ett givande inslag för eleverna och att lagstiftningen följs. En strategi kan exempelvis innefatta:

o Arrangemang av en debatt på skolan

- ▶ Datum, tid och plats
- ▶ Vilka bjuds in och hur många får komma från respektive parti?
- ▶ Ska arrangemanget offentliggöras och inbjudan tydliggöras exempelvis på hemsida?
- ▶ Under vilka former ska skolan släppa in partier som inte bjudits in som eventuellt hör av sig i efterhand och vill komma till skolan?
- ▶ Hur dokumenterar skolan inbjudan och anmälan? Ska intresseanmälningar tas in skriftligt?
- ▶ Vem modererar?
- ▶ Ska lokal media bjudas in?
- ▶ Ska debatten följas upp i undervisningen? Av vem/vilka och hur?
- ▶ Fundera över säkerhetsfrågan; behövs någon speciell planering, kontakt med polis et cetera?

o Arrangemang av provval/skolval

- ▶ Ställningstagande till om skolan ska tillåta bokbord eller inte
- ▶ Datum, tidpunkt och plats för bokbord
- ▶ Ska någon/några från skolans personal finnas på plats vid bokborden?
- ▶ Ska inbjudan till att delta med bokbord gå ut eller inte och till vilka ska den gå? Maximalt antal deltagare från respektive parti.
- ▶ Ska arrangemanget offentliggöras och inbjudan tydliggöras exempelvis på hemsida?
- ▶ Under vilka former ska skolan släppa in partier som inte bjudits in som eventuellt hör av sig i efterhand och vill komma till skolan?

o Arrangemang utanför skolans område

- ▶ Finns det valstugor, torgmöten eller debatter som kan besökas som ett inslag i undervisningen?

Politiska partier i skolan

Vad gäller?

Skolan har en skyldighet att ge sina elever en bred bild av det politiska systemet i Sverige, vilka partier som finns och vad de står för. Att bjuda in partier till undervisningen och till skolan är en bra metod för att ge eleverna en mångfacetterad bild av hur demokratin och vårt politiska system fungerar.

Men hur ska man göra när partier vill komma in i skolan och sprida sitt budskap? Det kan handla om partier, som i sina program kränker människors rättigheter eller ifrågasätter alla människors lika värde. Skolan hamnar här i ett dilemma mellan den åsikts- och yttrandefrihet som är grundlagsskyddad och skolans värdegrund samt kravet på att skydda elever och personal mot kränkningar.

Sveriges Kommuner och Landsting har gjort en genomgång av det aktuella rättsliga läget för att underlätta skolornas förutsättningar att hantera dessa frågor.

© Sveriges Kommuner och Landsting, 2014

Skriften kan laddas ned gratis på www.skl.se/publikationer eller beställas på telefon 020-31 32 30. Best.nr: 5176